

Тема 1. Психолінгвістика як наука про мовленнєву діяльність

План

1. Психолінгвістика як наука. Предмет, напрями, завдання й основні поняття психолінгвістики. Головні проблеми психолінгвістики.
2. Психологічне дослідження мовлення.
3. Історія зародження та розвитку психолінгвістики.
4. Витоки психолінгвістики.
5. Актуальні напрямки сучасної психолінгвістики.

Психолінгвістика – маргінальна галузь лінгвістики, спрямована на дослідження розвитку й застосування мовленнєвої здатності як психічного феномена, її реалізації в механізмах породження та сприйняття мовлення в проекції на психічну діяльність людини в її соціально-культурній узаємодії.

Проблема кваліфікації психолінгвістики є дискусійною через те, що психолінгвістичні школи й напрями виникали на різній національній та культурній основі, пов'язані з різними психологічними й лінгвістичними школами. Це зумовлювало різне спрямування й методологічну орієнтацію напрямів і шкіл психолінгвістики. Донедавна психолінгвістику кваліфікували як варіант лінгвістики, як аспект теоретичного мовознавства або наголошували на тому, що вона є суто експериментальною лінгвістичною дисципліною.

Психолінгвістика має різні школи, що варіюють формулювання її мети, завдань, предмета та об'єкта. Предмет психолінгвістики визначають доволі вільно й не завжди обґрунтовано.

Головні проблеми психолінгвістики: методологія психолінгвістичних досліджень; моделювання й аналіз процесів породження, сприйняття й розуміння мовлення, механізмів формування в людини мовної здатності; опис організації ментального лексикону; аналіз дитячого мовлення, мовної свідомості й образу світу; дослідження невербальних складників комунікації; дослідження психічних механізмів ефективності спілкування, кодування й

декодування текстів; міжкультурне спілкування; оволодіння іншою мовою; проблеми білінгвізму.

Психолінгвістика виникла з необхідності дати теоретичне осмислення низці практичних завдань, для яких власне психологічний чи лінгвістичний підходи виявилися недостатніми. До таких завдань уналежнюємо:

1. Організація мовленнєвого розвитку дошкільника.
2. Навчання іноземній мові.
3. Логопедія.
4. Відновлення мовлення під час його порушення, лікування різних форм афазії та ускладнень.
5. Міжкультурна комунікація.
6. Інженерне моделювання мовленнєвого спілкування.

Психологічне дослідження мовлення реалізується як динаміко-контекстуальне. Вивчаючи мову в процесі функціонування, тобто як феномен комунікації, психолінгвістика охоплює у своїй сфері й того, хто говорить, і того, хто слухає; взаємовпливи, що передбачають це відношення.

Історія зародження та розвитку психолінгвістики. Філософські, психологічні та лінгвістичні витоки психолінгвістики. Уперше в 1913 р. німецький психолог О. Дитріх висловив думку про необхідність особливої наукової дисципліни – психології мови, яка б за завданнями не збігалася ані з психологією, ані з лінгвістикою. У цьому ж році виходить книга ще одного німецького психолога Ф. Кайнца «Психологія мови».

1951 році в Корнельському університеті (США) відбулася конференція лінгвістів і психологів, де оголошено про створення Комітету з лінгвістики й психології. Зародження психолінгвістики як науки датується 1953 р., коли названий Комітет проводив семінар в університеті М. Блумінгтон штату Індіана (США) під керівництвом психологів Ч. Осгуда та Дж. Керрола. Термін психолінгвістика вживався американським психологом Н. Пронко у 1946 р. у статті «Мова та психолінгвістика».

Витоки психолінгвістики: психологічний напрям у мовознавстві; лінгвістична психологія; біхевіристська й необіхевіристська психологія; гештальтпсихологія; американська дескриптивна лінгвістика; радянська теорія мовленнєвої діяльності.

Актуальні напрями сучасної психолінгвістики. Головними проблемами психолінгвістики є породження та сприймання мовлення, до яких долучаються психолінгвістика тексту та дискурсу (спілкування), а також психолінгвістику мовної здатності, проблематика якої лежить у площинах психосемантики, проблем внутрішнього лексикону, мовної свідомості, асоціативної граматики, мовної особистості. Вікова психолінгвістика займається проблемами розвитку мовної здатності та комунікативної компетенції в широкому розумінні. Нейропсихолінгвістика межує з нейрофізіологією й спрямована на дослідження зв'язків мовної здатності, пам'яті, мовленнєвої діяльності людини з функціями головного мозку, нейтронною мережею, проєкційними системами мозку, нейрофізіологічними системами. Патопсихолінгвістика досліджує діагностику й мовленнєву симптоматику психічних захворювань із патологією мовлення в умовах несформованості або розпаду особистості. Етнопсихолінгвістика охоплює дослідження національно-культурних особливостей вербальної комунікації, відмінностей у мовленнєвій поведінці представників субкультур; розглядає проблеми психічної природи білінгвізму та полілінгвізму. Лінгвістична гендерологія, яка не має ще статусу окремої дисципліни, але накопичила значний доробок у вивченні феномену гендера – статі людини з огляду на розподіл між чоловіком і жінкою соціальних функцій, форм діяльності, специфіки поведінки, культурних норм тощо. Філософський напрям психолінгвістики представлено дослідженнями проблем узаємовідношення мови й мислення, мови й свідомості, знаковості мислення, ментальності репрезентації знань: форми зберігання та організації. Соціальний напрямок

– соціопсихолінгвістика досліджує мову як соціальне явище, передбачає розгляд питань міжособистісної масової комунікації. Лінгвістичний напрямок охоплює фоносемантичні дослідження, вивчення лексикону людини й логіки мислення, герменевтику (мистецтво пояснення та розуміння текстів). Психолінгвістика розвитку досліджує процеси засвоєння і формування мовлення в онтогенезі. Інженерна психолінгвістика займається моделюванням вербальної поведінки в системах штучного інтелекту.